

Social Work & Education

©SW&E. 2026

УДК 364.4:355.1-056.26:378.091.12

DOI: 10.25128/2520-6230.26.2.4

Марина ВАСИЛЬЄВА-ХАЛАТНИКОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
соціальної реабілітації та
соціальної педагогіки,
Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка вул. Володимирська,
64/13, м. Київ, Україна, 01601;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8488-4602>

Статус статті:

Отримано: квітень 21, 2026

1-перезування: травень 11, 2026

Прийнято: травень 30, 2026

Васильєва-Халатникова, М. (2026).

Особливості соціального супроводу
демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями
мобільності в умовах інклюзивного університету.
Social Work and Education, Vol. 13, No. 2. pp. 292-
305. DOI: 10.25128/2520-6230.26.2.4

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВЕТЕРАНІВ ЗСУ З ПОРУШЕННЯМИ МОБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. У статті зроблено спробу окреслити та теоретично осмислити основні складові соціального супроводу демобілізованих ветеранів Збройних Сил України, які повертаються з війни з порушеннями мобільності й починають або продовжують навчання у ЗВО з інклюзивним середовищем. Уточнення поняття, якими послуговується ця проблематика, і на впорядкуванні потреб ветерана-здобувача вищої освіти за основними сферами повсякденного життя. Методологія роботи має комплексний характер: поєднано розбір чинних нормативно-правових актів у царині ветеранської політики та інклюзивної освіти в Україні, осмислення здобутків українських і закордонних науковців та практиків, які працюють у полях соціальної роботи, психології, педагогіки та реабілітології, а також ознайомлення з рамковими документами Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо реабілітації. Новизна дослідження полягає у тому, що, спираючись на зіставлення теоретичних та нормативних джерел, запропоновано власну модель соціального супроводу ветеранів з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету. У межах моделі виокремлено й схарактеризовано п'ять базових складників супроводу: організаційно-адаптаційний, психосоціальний, навчально-методичний, фізично-інфраструктурний та кар'єрно-інтеграційний. Показано, як ці складники взаємно зумовлюють один одного у процесі повернення ветерана-здобувача вищої освіти до освітнього середовища. Показано, що дієвість супроводу ветеранів з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету залежить насамперед від того, наскільки скоординовано працюють різні відомства, чи залучено мультидисциплінарні команди і чи вдається підібрати індивідуальний підхід до кожного ветерана-здобувача вищої освіти. Аргументовано думку про те, що супровід варто мислити як цілісну, а не як просто складену з окремих частин діяльність, у якій усі п'ять компонентів запропонованої моделі реалізуються паралельно. Практичні поради зорієнтовано на те, щоб удосконалити діяльність щодо соціального супроводу університету з урахуванням того, чого справді потребують демобілізовані захисники.

Ключові слова: безбар'єрне середовище, вища освіта, соціальна реінтеграція, інклюзивний університет, демобілізовані ветерани ЗСУ, соціальний супровід.

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, розпочата у лютому 2022 року, поставила перед державою та суспільством низку надскладних завдань, серед яких одне з найгостріших – забезпечення гідного повернення до мирного життя демобілізованих ветеранів ЗСУ. За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на початок 2025 року статус учасника бойових дій отримали понад 1,3 млн українців (Розпорядження КМУ № 1209-р, 2024). Значна частина демобілізованих ветеранів ЗСУ повертається з бойовими травмами, зокрема з ампутаціями кінцівок, ураженнями спинного мозку, множинними переломами, що призводять до стійких порушень мобільності.

Одним із найдієвіших механізмів реінтеграції демобілізованих ветеранів ЗСУ у цивільне життя є здобуття нової професії або підвищення кваліфікації у закладах вищої освіти. Але реальність така, що заклади вищої освіти нашої країни часто виявляються не готовими прийняти ветерана, який пересувається на кріслі-колісному, за допомогою пропезу або милиці. Як слушно зауважують М. Чайковський та співавтори (2022), інклюзивна компетентність учасників освітнього процесу ще не стала нормою у закладах вищої освіти, а більшість університетів зосереджують увагу лише на формальному дотриманні вимог безбар'єрності.

Проте, як свідчить практика, освітній напрям супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності залишається найменш розробленим і потребує окремого наукового осмислення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Тематика соціального відновлення та повернення демобілізованих ветеранів ЗСУ до мирного життя стала помітно активнішою в українському науковому обігу з 2014 року, а після 2022-го її гострота зросла ще більше. Серед вітчизняних авторів, які суттєво посунули розуміння цього питання, слід згадати Т. Семигіну та Н. Гусак – вони розглядали, як вибудовуються системи супроводу вразливих груп у громадах (Семигіна & Гусак, 2015); Н. Гусак, яка простежувала практики соціальної роботи з демобілізованими ветеранами ЗСУ через оптику громадського здоров'я (Семигіна & Гусак, 2015); Г. Слезанську, у полі уваги якої опинилася організація соціальних послуг на рівні територіальних громад (Ігнатенко, 2025). На потребі комплексного, мультидисциплінарного підходу до відновлення людей з набутою інвалідністю в громаді наголошували також І. Грабар та Д. Дубовик (Hrabar & Dubovyk, 2024).

Зарубіжний досвід соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з інвалідністю у вищій освіті вивчали N. Sayer et al., які наголошували на значних труднощах реінтеграції ветеранів Іраку та Афганістану і пропонували персоналізовані програми підтримки (Sayer et al., 2010, p. 591). К. Mosalpuria et al. встановили тісний зв'язок між хронічними фізичними та ментальними розладами і рівнем зайнятості ветеранів (Mosalpuria et al., 2024, p. 5). Колектив на чолі з D. Amsalem простежив, як досвід війни позначається на психічному стані тих, хто перебував у зонах бойових дій, причому йшлося саме про віддалені, а не короткочасні наслідки (Amsalem et al., 2025).

На питаннях інклюзивного навчання у вищій школі докладно спинялися А. Колупаєва та О. Таранченко (2016): їм належить формулювання тих засадничих принципів, на яких, власне, і вибудовується інклюзивне освітнє середовище. М. Чайковський разом із співавторами (2022) узяв у розробку дещо інший ракурс – поняття інклюзивної компетентності тих, хто бере участь у навчально-виховному процесі, і показав його зміст доволі детально.

Водночас, якщо пройтися наявними публікаціями уважніше, доводиться визнати: саме те, що нас цікавить найбільше – соціальний супровід демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності під час їхнього навчання в університеті, – досі залишається темою, якій приділено обмаль уваги. Одні автори зосереджуються на реабілітації ветеранів у ширшому сенсі, інші пишуть про інклюзивну освіту людей, чиї обмеження є вродженими або з'явилися ще в дитинстві. А от те, чим бойова травма відрізняється від інших, і які психоемоційні реакції вона тягне за собою у дорослого ветерана, здебільшого випадає з поля зору дослідників і вимагає, на нашу думку, окремої, цілеспрямованої розвідки.

МЕТА СТАТТІ

Метою цієї статті є визначення та обґрунтування ключових компонентів соціального супроводу демобілізованих ветеранів Збройних Сил України з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету на основі аналізу нормативно-правової бази, узагальнення досвіду закладів вищої освіти та результатів емпіричного дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під соціальним супроводом у вітчизняній фаховій літературі традиційно розуміють вид соціальної роботи, спрямований на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу клієнтів з метою подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення їхнього соціального статусу (Ігнатенко, 2025).

Поняття «демобілізований ветеран» доцільно трактувати відповідно до Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року як особу, яка завершила проходження військової служби у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів військових формувань і повертається до цивільного життя (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2024b). Ключовим є саме момент повернення, переходу до цивільних соціальних ролей, оскільки саме на цьому етапі виникає запит на супровід у здобутті освіти.

Термін «порушення мобільності» слід трактувати широко, охоплюючи як наслідки ампутацій і мінно-вибухових травм, так і стійкі обмеження рухових функцій унаслідок поранень опорно-рухового апарату, хребта й периферичної нервової системи.

У документі Rehabilitation 2030: A call for action Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує, що потреба у реабілітаційних послугах сьогодні є однією з найбільш недооцінених у системах охорони здоров'я, а збройні конфлікти різко загострюють цей дефіцит (World Health Organization, 2017).

І. Г. Грабар і Д. Дубовик, аналізуючи українські територіальні громади, зазначають, що саме на місцевому рівні виникає найсерйозніший розрив між

формально задекларованими реабілітаційними послугами та їх реальною доступністю для людей з бойовою травмою (Грабар & Дубовик, 2024, с. 68). Близькі висновки формулює К. Ігнатенко, підкреслюючи, що захист на рівні громади потребує цілісного, а не фрагментарного підходу до комплексної реабілітації осіб із набутою травмою (Ігнатенко, 2025, с. 136).

Нарешті, поняття «інклюзивний університет» варто розглядати у тому значенні, яке закріплене у Національній стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, – як заклад вищої освіти, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти всім здобувачам вищої освіти, незалежно від їхніх індивідуальних потреб та особливостей (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2024а).

А. А. Колупаєва та О. М. Таранченко, чийми зусиллями, власне, й було закладено методологічний фундамент вітчизняної моделі інклюзії, наполягають: інклюзивна освіта аж ніяк не зводиться до того, щоб людину з особливими потребами фізично помістити в навчальну аудиторію – ідеться про глибшу річ, про переосмислення цілого освітнього простору в дусі універсального дизайну (Колупаєва & Таранченко, 2016). Щоправда, до певного часу цю тезу прикладали здебільшого до дітей та молодих людей, чий порушення були вродженими або з'явилися ще в ранньому віці.

Н. М. Чернуха та М. О. Васильєва-Халатникова розглядали інклюзивність в освіті через призму соціального виміру, підкреслюючи ідею інклюзії для кожного (Чернуха, Н. М., & Васильєва-Халатникова, М. О., 2020, с. 692 – 709; Чернуха, Н. М., & Васильєва-Халатникова, М. О., 2023, с. 69-74).

М. Є. Чайковський, О. О. Добровіцька та Н. О. Осторовська, інклюзивна компетентність майбутніх соціальних працівників має формуватися з урахуванням нового контингенту – дорослих осіб з бойовою травмою, який вимагає від фахівця принципово інших знань і навичок (Чайковський, Добровіцька, & Осторовська, 2022, с. 99).

Узагальнення напрацювань згаданих авторів і положень чинних нормативних документів дозволяє систематизувати потреби демобілізованого ветерана ЗСУ з порушеннями мобільності, який розпочинає або продовжує навчання в університеті, за п'ятьма взаємопов'язаними вимірами. Результати такої систематизації наведено у табл. 1.

Якщо придивитися до поданої таблиці уважніше, неважко зауважити одну суттєву річ: жоден із перелічених вимірів, узятий сам собою, очікуваного результату не принесе. Припустімо, університет подбав про те, щоб корпус був повністю доступний фізично, – однак психологічної підтримки там немає. За такого розкладу ветеран-здобувач вищої освіти досить швидко опиняється у безвиході: академічні вимоги тиснуть дедалі сильніше, а непропрацьована травма не дає з ними впоратись. Зворотна ситуація не краща: якщо навіть фахівці працює з особистістю системний, але розклад навчання жорсткий і не залишає місця для продовження реабілітації, вся ця робота вичерпується за кілька місяців. Через це ми й схильні трактувати соціальний супровід не як механічну суму окремих дій, а як діяльність цілісну за своєю природою таку, у психологічна служб університету ухачється в узгодженому ритмі й підтримують робочі

контакти із зовнішніми партнерами – передусім із ветеранськими хабами, реабілітаційними установами та територіальними центрами комплектування.

Таблиця 1: Виміри потреб демобілізованого ветерана ЗСУ з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету та відповідні напрями соціального супроводу*

Вимір потреб	Зміст потреби	Напрямок соціального супроводу
Фізично-реабілітаційний	Продовження медичної та фізичної реабілітації, доступ до ортопедичних засобів, подолання больового синдрому, адаптація побуту	Узгодження розкладу навчання з графіком реабілітаційних процедур; супровід до реабілітаційних центрів; забезпечення фізичної доступності освітнього середовища
Психоемоційний	Подолання наслідків бойової психотравми, тривожних та депресивних станів, відновлення відчуття безпеки	Психологічне консультування, групи підтримки «рівний – рівному», залучення військових капеланів, кризове реагування
Навчально-академічний	Відновлення когнітивних функцій, умінь та навичок самоорганізації, подолання прогалин у знаннях, освоєння нових освітніх технологій	Індивідуальний освітній маршрут, тьюторський супровід, адаптовані форми оцінювання, універсальний дизайн навчання
Соціально-інтеграційний	Побудова нових соціальних зв'язків у студентському середовищі, подолання ізоляції та стигматизації, відновлення громадянської суб'єктності	Медіація у взаєминах з одногрупниками та науково-педагогічними працівниками, залучення до студентського самоврядування, волонтерських і громадських ініціатив
Професійно-перспективний	Планування кар'єри з урахуванням обмежень здоров'я, перекваліфікація, працевлаштування за здобутим фахом	Кар'єрне консультування, співпраця з роботодавцями, стажування та дуальна освіта, юридичний супровід у питаннях працевлаштування

*Джерело: складено автором на основі (Amsalem et al., 2025; Elnitsky, Fisher, & Blevins, 2017; Mosalpuria et al., 2024; Sayer et al., 2010; Veteran Hub, 2024; World Health Organization, 2017; Грабар & Дубовик, 2024; Ігнатенко, 2025; Колупаєва & Таранченко, 2016; Наказ Міністерства соціальної політики України, 2024; Постанова Кабінету Міністрів України, 2024а; Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2024а, 2024b; Семігіна & Гусак, 2015; Чайковський, Добровіцька, & Осторовська, 2022).

На підставі проведеного вище аналізу нормативно-правової бази соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ в Україні, концептуальних

напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі інклюзивної освіти та соціальної роботи було розроблено модель соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету (рис. 1).

Рис. 1. Модель соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності в інклюзивному університеті*

*Джерело: розроблено автором самостійно

Розглянемо кожен з компонентів моделі соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності в інклюзивному університеті.

У часовому вимірі саме організаційно-адаптаційний блок вступає в роботу найпершим. Його межі окреслити неважко: відлік починається тієї миті, коли демобілізований ветеран ЗСУ з порушеннями мобільності внутрішньо визначається зі вступом до університету, а завершується тоді, коли особистість вже більш-менш адаптована до навчального процесу і відчувається в ньому впевнено. Розмови, які ми провели з фахівцями, що ведуть соціальний супровід демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності безпосередньо в громадах, вивели нас на одне не зовсім очевидне спостереження. Виявляється, тим демобілізованим ветеранам ЗСУ, хто має порушення мобільності, часом не вистачає зовсім не фізичної підтримки на сходах чи в коридорі – бракує системності: куди йти з тим чи іншим питанням, який пакет документів збирати, як поєднати освітній процес в університеті з графіком процедур у реабілітаційному центрі.

Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації демобілізованих ветеранів ЗСУ та членів їхніх сімей, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 11 квітня 2024 року № 175-Н, визначає соціальну адаптацію як комплекс заходів, спрямованих на пристосування до змінених умов соціального середовища та забезпечення можливостей для подальшого планування особистого життя та професійного розвитку (Наказ Міністерства соціальної політики України № 175-Н, 2024). Це нормативне визначення надає правову основу для розбудови організаційно-адаптаційного компоненту нашої моделі.

Психосоціальна складова, на наш погляд, для демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності більше, ніж для будь-якої іншої категорії, і пояснення тут лежить на поверхні: такі особистості змушені жити одразу з двома травмами, що переплітаються між собою. Одна з них суто психологічна – пережитий бій, посттравматичний стрес, те, що в етичній літературі зараз прийнято називати моральним болем. Друга травма фізична – і вона дається взнаки щодня: ампутована кінцівка, обмежена здатність рухатись, хронічний біль, який ніколи не йде повністю. Показовими у цьому плані є дані, які оприлюднили на сторінках Scientific Reports D. Amsalem (2025): учасники їхнього дослідження, які тривалий час перебували в зоні збройного протистояння, навіть через роки після того, як активні бойові дії завершилися, продовжували демонструвати виразні симптоми тривожного спектра, депресивні прояви і ознаки ПТСР, що з часом мало слабшали.

Коли ж говорити про інструменти психологічної та соціальної підтримки – важливим є запровадження при університетах «Ветеранські хаби». Уявіть собі звичайний простір – не кабінет і не аудиторію, а радше «третє місце», – куди демобілізований ветеран ЗСУ з порушеннями мобільності може прийти, поспілкуватись з тими, хто має подібний бойовий досвід, за потреби потрапити на розмову до психолога, фахівця соціальної роботи або відпочити на перерві між навчальними заняттями. Ветеранські хаби допомагають демобілізованим ветеранам ЗСУ з порушеннями мобільності виходити з-під тиску соціальної

ізоляції (Veteran Hub, 2024). Ветеранський хаб в університеті здатен взяти на себе одну з ключових функцій у межах психолого-соціального блоку запропонованої моделі.

Навчально-методичний блок – це про те, як пристосувати сам освітній процес університету під реальні обставини життя демобілізованого ветерана ЗСУ з порушеннями мобільності. І мова тут аж ніяк не обмежується переведенням лекцій або семінарів у дистанційному форматі. Варто переглянути принципи взаємодії між науково-педагогічними працівниками та демобілізованими ветеранами ЗСУ з порушеннями мобільності.

К. Ігнатенко (2025) висловлює з цього приводу думку, з якою важко не погодитись: соціальна робота в громаді лише тоді є продуктивною, коли будується на партнерстві та щирій повазі. Це стосується і університетського середовища. Демобілізовані ветерани ЗСУ з порушенням мобільності не приходять за співчуттями – вони приходять за повагою та розумінням.

У більшості університетах України архітектурна логіка не передбачала пересування освітніми аудиторіями на кріслі-колісному або протезах. Відповідно до матеріалів XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики» (Elnitsky et al., 2017) наголошується: «... Щоб простір справді став безбар'єрним, одних пандусів не достатньо – потрібна системна, наскрізна перебудова всієї освітньої інфраструктури ...».

Кар'єрно-інтеграційний блок моделі замикає собою увесь цикл соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушенням мобільності – він «підхоплює» особистість від освітньої діяльності до професійної реалізації.

К. Mosalpuria зі співавторами (2024, с. 7) звертають увагу на закономірність: хронічні негаразди – і тілесні, і ментальні – «б'ють» по зайнятості демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності, а це, своєю чергою, є прямим аргументом на користь того, щоб цілеспрямовану кар'єрну підтримку починаючи з перших днів навчання в університеті. Відсоток безробітних серед тих, хто повернувся з війни, помітно вищий, аніж загальнонаціональний показник, а якщо йдеться про демобілізованих ветеранів ЗСУ з інвалідністю – розрив стає ще разючішим (Розпорядження КМУ № 1209-р, 2024). Кар'єрні центри університетів не повинні обмежуватись роллю «дошки оголошень» з відповідними вакансіями. Його місія значно ширша – домовлятися з роботодавцями про облаштування робочих місць під конкретні потреби конкретного демобілізованого ветерана ЗСУ з порушеннями мобільності.

Окремо слід відмітити роль фахівця із супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ – професію, яка була офіційно внесена до Класифікатора професій у квітні 2024 року під кодом КП 2446.2 (Розпорядження КМУ № 1209-р, 2024). Як зазначив заступник Міністра у справах демобілізованих ветеранів ЗСУ М. Кушнір, фахівець із супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ – це перша особа, яка зустрічає ветерана після повернення до громади і забезпечує комплексну підтримку на шляху реінтеграції у цивільне життя (Розпорядження КМУ № 1209-р, 2024). Серед функцій фахівця із супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ можна виокремити освітній напрямок – консультування щодо отримання освітніх послуг. Саме фахівець із супроводу демобілізованих

ветеранів ЗСУ міг би стати посередником між демобілізованими ветеранами ЗСУ з порушенням мобільності та університетом, особливо на етапі прийняття рішення про вступ і в перші місяці навчання.

Окремої уваги заслуговує й зарубіжний досвід супроводу ветеранів. N. Sayer (2010, с. 593) звертав увагу на одну суттєву деталь американського досвіду: відома програма «GI Bill», адресована ветеранам-здобувачам вищої освіти. Поряд із фінансуванням там передбачено цілий спектр супутніх послуг – і тьюторський супровід, і психологічну підтримку, і консультації з подальшого працевлаштування. У звіті ООН, присвяченому реінтеграції колишніх військовослужбовців (Elnitsky et al., 2017), своєю чергою, послідовно обстоюється теза про те, що підтримка демобілізованих ветеранів без активної участі місцевої громади навряд чи може бути результативною. Це міркування має особливе значення, адже й сам університет розглядається саме як одного із суб'єктів громади, а не як окрему інституцію.

Якщо підсумувати розгляд п'яти складників запропонованої моделі, слід підкреслити, що вони міцно переплетені між собою. Коли демобілізований ветеран ЗСУ з порушенням мобільності страждає від фізичного болю, бо не може елементарно потрапити в аудиторію (фізично-інфраструктурний блок), це неминуче б'є по його емоційному стані (психолого-соціальний блок), знижує готовність опановувати навчальний матеріал (навчально-методичний блок), а далі цілком може завершитись відрахуванням (організаційно-адаптаційний блок) і новими труднощами під час працевлаштування (кар'єрно-інтеграційний блок).

На основі проведеного аналізу були розроблені рекомендації для університетів щодо організації соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності. Варто відмітити: створення при кожному університеті окремого підрозділу або посади координатора ветеранських програм; проведення обов'язкових тренінгів для науково-педагогічних працівників фахівців університету щодо роботи з демобілізованими ветеранами ЗСУ з порушеннями мобільності; укладання меморандумів про співпрацю з Міністерством у справах демобілізованих ветеранів ЗСУ та місцевими ветеранськими організаціями; розробка та впровадження «ветеранського пакету» – комплексу послуг, доступних кожному демобілізованому ветерану ЗСУ з порушенням мобільності, щорічний аудит безбар'єрності університетських приміщень з обов'язковим залученням ветеранів до оцінки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Виконане теоретичне опрацювання теми дало змогу побачити й упорядкувати ключові аспекти соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушеннями мобільності в умовах інклюзивного університету. Запропонована нами п'ятикомпонентна модель, яка охоплює організаційно-адаптаційний, психолого-соціальний, навчально-методичний, фізично-інфраструктурний та кар'єрно-інтеграційний блоки, покриває основний спектр того, чого потребує демобілізований ветеран ЗСУ з порушеннями мобільності.

Зіставлення чинних нормативно-правових актів із напрацюваннями наукової спільноти дає підстави стверджувати, що найвідчутніші бар'єри, з якими стикаються демобілізовані ветерани ЗСУ з порушеннями мобільності, коли

прагнуть здобути вищу освіту. Йдеться насамперед про те, що університетські простори часто фізично недоступні для особи, яка пересувається на кріслі-колісному чи на протезі; про те, щоб інтегрувати навчальний графік із курсом реабілітації виявляється справою мало не непідйомною; нарешті, про ту емоційну напругу, яку відчуває особистість, повертаючись з зони бойових дій у звичне на позір, але насправді відчужене цивільне середовище. Водночас, варто зауважити одну річ, яка видається нам особливо важливою: самі демобілізовані ветерани ЗСУ з порушенням мобільності, сприймають навчання в університеті не лише як інструмент для опанування нової професії. Саме цей мотиваційний потенціал, на нашу думку, має стати однією з точок опори, навколо яких вибудовуватимуться майбутні університетські програми соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушенням мобільності.

Офіційне запровадження у 2024 році нової професійної позиції «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», а разом із нею і затвердження «Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей» заклали інституційне підґрунтя, на якому вже сьогодні може вибудовуватись партнерська співпраця між територіальною громадою та університетом. Проте, якщо уважно придивитись до змісту відповідних нормативних актів, доводиться констатувати прикро річ: реальні механізми такого партнерства перебувають поки що у зародковому стані.

Проведений у статті аналіз дає підстави стверджувати, що жоден із складників запропонованої моделі не спрацьовує окремо – лише комплексно. І навпаки: навіть бездоганно організоване безбар'єрне середовище в університеті втрачає сенс тоді, коли розклад занять не залишає демобілізованим ветеранам ЗСУ з порушенням мобільності часу на продовження реабілітаційних процедур. Саме через цей взаємний зв'язок складників соціального супроводу демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушенням мобільності доцільно розглядати не як суму розрізнених активностей, а як цілісну за своєю природою діяльність, у межах якої кілька університетських служб працюють у спільному ритмі й водночас підтримують робочі стосунки із зовнішніми партнерами.

Подальші наукові розвідки у цьому напрямі можуть рухатися одразу кількома векторами. Передусім є потреба провести масштабне емпіричне дослідження, яке фіксувало б реальні запити демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушенням мобільності; таке дослідження має спиратись на репрезентативну вибірку, а серед інструментів збору даних доцільно поєднати анкетне опитування з напівструктурованим інтерв'ю. Другим перспективним напрямом є розроблення та практична апробація прикладних тренінгових методик, адресованих науково-педагогічним працівникам університетів; такі методики мали б готувати науково-педагогічних працівників саме до роботи з ветеранським контингентом, а не лише до абстрактної «інклюзивної взаємодії». Не менш важливим видається й третій напрям – компаративне вивчення моделей соціального супроводу демобілізованих ветеранів у вищій освіті країн НАТО, насамперед, Сполучених Штатів Америки, Канади та Великої Британії. Мета такого порівняння полягає у тому, щоб відібрати ті підходи, які реально піддаються адаптації до українських умов, і відмежувати їх від практик, зумовлених специфікою конкретної країни. Нарешті, самостійного наукового обґрунтування потребує й роль фахівця із

соціального супроводу демобілізованих ветеранів – тієї постаті, яка, покликана з'єднати у процесі реінтеграції демобілізованих ветеранів ЗСУ з порушенням мобільності, територіальну громаду та університет.

ПОДЯКА

Автор щиро дякує демобілізованим ветеранам Збройних Сил України, які погодились взяти участь у дослідженні й поділитись власним досвідом та труднощами. Окремі слова вдячності адресовано фахівцям із соціального супроводу демобілізованих ветеранів – за відкритість та готовність до співпраці. Дослідження проведене без залучення зовнішнього фінансування.

ЛІТЕРАТУРА

Грабар, І. Г., & Дубовик, Д. (2024). Управління технологічними процесами реабілітації в територіальних громадах. У В. П. Якобчук & Т. В. Швець (Ред.), *Механізми управління територіальним розвитком: Збірник наукових праць* (с. 68–70). Поліський національний університет.

Ігнатенко, К. (2025). Захист на рівні громади та комплексна реабілітація людей з набутою травмою: на прикладі України. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2(15), 134–144. <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/343460>

Колупасєва, А. А., & Таранченко, О. М. (2016). Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія]. Київ: ТОВ «АТОПОЛ». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170/>

Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 № 175-Н «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей». (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24>

Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2024 № 881 «Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-п>

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року». (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-п>

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року». (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-п>

Semigina, T., & Gusak, N. (2016). Armed Conflict in Ukraine and Social Work Response to It. *Social, Health, and Communication Studies Journal*, 2(1), 1-24. <https://journals.macewan.ca/shcsjournal/article/view/269>

Чайковський, М. Є., Добровіцька, О. О., & Осторовська, Н. О. (2022). Формування інклюзивної компетентності у майбутніх соціальних працівників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 1(349), Ч. 2, 96–105. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-2-96-105](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-2-96-105)

Чернуха, Н. М., & Васильєва-Халатникова, М. О. (2023). Проектна діяльність як тренд сучасного освітнього процесу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 1(17). 69-74. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.13>

Чернуха, Н. М. & Васильєва-Халатникова, М. О. (2020). Інклюзивні технології в роботі з дитиною з інвалідністю. *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph*. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2. 692 – 709.

Amsalem, D., Haim-Nachum, S., Lazarov, A., Levi-Belz, Y., Markowitz, J. C., Bergman, M., & Neria, Y. (2025). The effects of war-related experiences on mental health symptoms of individuals living in conflict zones: a longitudinal study. *Scientific Reports*, 15(1), 889. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-84410-3>

Elnitsky, C. A., Fisher, M. P., & Blevins, C. L. (2017). Military service member and veteran reintegration: A conceptual analysis, unified definition, and key domains. *Frontiers in Psychology*, 8, 369. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00369>

Mosalpuria, K., Bailey, E. V., Ko, H., Hansen, E. J., & Wilson, F. A. (2024). Chronic physical and mental health conditions associated with employment status in veterans. *AJPM Focus*, 3(4), 100242. <https://doi.org/10.1016/j.focus.2024.100242>

Sayer, N. A., Noorbaloochi, S., Frazier, P., Carlson, K., Gravely, A., & Murdoch, M. (2010). Reintegration problems and treatment interests among Iraq and Afghanistan combat veterans receiving VA medical care. *Psychiatric Services*, 61(6), 589–597. <https://doi.org/10.1176/ps.2010.61.6.589>

Veteran Hub. (2024). Journeys of veterans: Research on war experience and return to civilian life. https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/journeys-of-veterans_-_research-1.pdf

World Health Organization. (2017). Rehabilitation 2030: A call for action. <https://www.who.int/initiatives/rehabilitation-2030>

FEATURES OF SOCIAL SUPPORT FOR DEMOBILIZED VETERANS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE WITH MOBILITY IMPAIRMENTS IN AN INCLUSIVE UNIVERSITY ENVIRONMENT

Maryna VASYLIEVA-KHALATNYKOVA, Ph.D in pedagogy sciences, associate professor, associate professor of the department of social rehabilitation and social pedagogy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 64/13, Volodymyrska Street, City of Kyiv, Ukraine, 01601

Abstract. *The purpose of the study is to identify and theoretically substantiate the key components of social support for demobilized veterans of the Armed Forces of Ukraine who have mobility impairments during their studies in higher education institutions with an inclusive environment. Particular attention is paid to clarifying the conceptual apparatus of the problem and systematizing the needs of a veteran-student across the main dimensions of life activity. **Research methodology** is based on an integrated approach combining the analysis of current regulatory documents in the field of veteran policy and inclusive education of Ukraine, the generalization of conceptual developments of domestic and foreign researchers in the fields of social work, inclusive pedagogy, and rehabilitation, as well as the study of international framework documents of the World Health Organization on rehabilitation. Methods of theoretical analysis, synthesis, comparison, classification, and modeling were used. **Scientific novelty** of the study lies in the fact that, based on the synthesis of theoretical and regulatory sources, the author's model of social support for demobilized veterans with mobility impairments in an inclusive university has been developed, which takes into account the specifics of combat trauma, psycho-emotional state, and the need for physical accessibility of the educational space. Five key components of such support have been identified and described: organizational-adaptive, psychosocial, educational-methodological, physical-infrastructure, and career-integration. Their interconnection and interdependence in the process of reintegration of a veteran-student into the educational environment have been substantiated. **Conclusions.** The study shows that how well social support works for veterans with mobility impairments studying at an inclusive university depends, above all, on three things: whether different departments actually manage to coordinate their efforts, whether multidisciplinary teams are brought into the process, and whether the approach taken is tailored to each particular veteran-student rather than applied as a one-size-fits-all scheme. It is proven that social support should be considered as an integrated rather than a summative activity, which involves the simultaneous implementation of all five components of the proposed model. Practical recommendations are aimed at improving the work of inclusive support services at universities, taking into account the needs of demobilized defenders.*

Key words: barrier-free environment, higher education, social reintegration, inclusive university, demobilized veterans, social support.

References

- Amsalem, D., Haim-Nachum, S., Lazarov, A., Levi-Belz, Y., Markowitz, J. C., Bergman, M., & Neria, Y. (2025). The effects of war-related experiences on mental health symptoms of individuals living in conflict zones: a longitudinal study. *Scientific Reports*, 15(1), 889. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-84410-3>
- Chaikovskiy, M. Ye., Dobrovitska, O. O., & Ostorovska, N. O. (2022). Formation of inclusive competence in future social workers. *Bulletin of the Taras Shevchenko National*

University of Luhansk. *Pedagogical Sciences*, 1(349), Part 2, 96–105. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1\(349\)-2-96-105](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2022-1(349)-2-96-105) [in Ukrainian].

Chernukha, N. M., & Vasylieva-Khalatnykova, M. O. (2020). Inclusive technologies in work with a child with a disability. In *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph* (Vol. 2, pp. 692–709). «Baltija Publishing». [in Ukrainian].

Chernukha, N. M., & Vasylieva-Khalatnykova, M. O. (2023). Project activity as a trend of the modern educational process. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Pedagogy"*, 1(17), 69–74. <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2023.17.13> [in Ukrainian].

Elnitsky, C. A., Fisher, M. P., & Blevins, C. L. (2017). Military service member and veteran reintegration: A conceptual analysis, unified definition, and key domains. *Frontiers in Psychology*, 8, 369. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00369>

Hrabar, I. H., & Dubovyk, D. (2024). Management of technological rehabilitation processes in territorial communities. In V. P. Yakobchuk & T. V. Shvets (Eds.), *Mechanisms for managing territorial development: Collection of scientific papers*. (pp. 68–70). Polissia National University [in Ukrainian].

Ihnatenko, K. (2025). Community-level protection and comprehensive rehabilitation of people with acquired trauma: the case of Ukraine. *Social Work and Social Education*, 2(15), 134–144. <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/343460> [in Ukrainian].

Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inclusive education: from basics to practice*: [monograph]. Kyiv: TOV «ATOPOL». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170/> [in Ukrainian].

Mosalpuria, K., Bailey, E. V., Ko, H., Hansen, E. J., & Wilson, F. A. (2024). Chronic physical and mental health conditions associated with employment status in veterans. *AJPM Focus*, 3(4), 100242. <https://doi.org/10.1016/j.focus.2024.100242>

Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated 11.04.2024 No. 175-N “On Approval of the State Standard of Social Services for Social Adaptation of War Veterans and Their Family Members”. (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24> [in Ukrainian].

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 02.08.2024 No. 881 “Some issues of ensuring the activities of specialists in supporting war veterans and demobilized persons”. (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2024-n> [in Ukrainian].

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07.06.2024 No. 527-p “On approval of the National Strategy for the Development of Inclusive Education for the Period until 2029”. (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-p> [in Ukrainian].

Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.11.2024 No. 1209-p “On approval of the Veteran Policy Strategy for the period until 2030”. (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p> [in Ukrainian].

Sayer, N. A., Noorbaloochi, S., Frazier, P., Carlson, K., Gravely, A., & Murdoch, M. (2010). Reintegration problems and treatment interests among Iraq and Afghanistan combat veterans receiving VA medical care. *Psychiatric Services*, 61(6), 589–597. <https://doi.org/10.1176/ps.2010.61.6.589>

Semigina, T., & Gusak, N. (2016). Armed Conflict in Ukraine and Social Work Response to It. *Social, Health, and Communication Studies Journal*, 2(1), 1–24. <https://journals.macewan.ca/shcsjournal/article/view/269>

Veteran Hub. (2024). Journeys of veterans: Research on war experience and return to civilian life. <https://veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/journeys-of-veterans-research-1.pdf>

World Health Organization. (2017). Rehabilitation 2030: A call for action. <https://www.who.int/initiatives/rehabilitation-2030>

Article history:

Received: April 21, 2026

1st Revision: May 11, 2026

Accepted: May 30, 2026